

Ambitieuze Zuid-Afrikaanse krijgsmacht worstelt met problemen

C. Homan – generaal-majoor der mariniers b.d.*

Inleiding

Met de verkiezing van Nelson Mandela tot president van Zuid-Afrika in 1994 kwam definitief een eind aan 46 jaar blank minderheidsbewind. Het apartheidsbeleid dat de Zuid-Afrikaanse Nationale Partij in 1948 invoerde, streefde naar een gescheiden ontwikkeling van Zuid-Afrikaanse blanken, zwarten, Indiërs en kleurlingen.¹ Dit zowel op sociaal en economisch, als op politiek en wettelijk terrein.

Zuid-Afrika kreeg door de regionale en internationale oppositie tegen zijn rassenbeleid de status van paria-staat en raakte grotendeels geïsoleerd van de internationale gemeenschap. Terwijl het binnenlands verzet in de jaren tachtig tot golven van geweld leidde, nam ook de buitenlandse druk op Zuid-Afrika steeds meer toe.

Dit artikel beoogt een overzicht te geven van de transformatie van de Zuid-Afrikaanse strijdkrachten sinds

het apartheidsbeleid is afgeschaft. Hoewel meerdere krijgsmachten in de wereld in de jaren negentig een proces van veranderingen doorliepen, is die van Zuid-Afrika uniek. Hoeksteen van de transformatie in dit land was immers de integratie van voormalige elkaar met geweld bestrijdende partijen in een nationale krijgsmacht. Voor zover noodzakelijk ga ik tevens in het kort in op de veranderingen in het buitenlands en veiligheidsbeleid van Zuid-Afrika.

Binnenlandse prioriteiten

President F.W. de Klerk gaf in 1990 de loop van de geschiedenis een nieuwe wending. De legalisering van alle verboden organisaties en de vrijlating zonder voorwaarden vooraf van Nelson Mandela gaf de aanzet tot een echte dialoog tussen blank en zwart. Na een langdurig proces van onderhandelingen vonden in 1994 verkiezingen plaats en werd Mandela als nieuwe president van Zuid-Afrika geïnstalleerd.

Hiermee kwam een eind aan de geïsoleerde positie van het land. Na 33 jaar afwezigheid keerde Zuid-Afrika terug in het Gemenebest, participeerde weer volledig in de Verenigde Na-

ties en trad toe tot de *Southern African Development Community* (SADC). Zowel in Afrika als daarbuiten bestond de verwachting dat het land als gedoodverfde regionale leider een belangrijke politieke en militaire bijdrage zou gaan leveren aan een veiliger en stabielere Afrikaans continent.

De nieuwe regering toonde zich tot teleurstelling van velen echter zeer terughoudend op het gebied van de buitenlandse politiek. De binnenlandse problemen, zoals de hoge criminaliteit, de slechte sociaal-economische situatie van de meerderheid van de bevolking, het onderwijs, de gezondheidsvoorzieningen en het aantrekken van buitenlandse investeringen kregen duidelijk voorrang.

De SANDF

Van de inzet van de nieuwe krijgsmacht, de *South African National Defence Force* (SANDF) buiten de landsgrenzen, als instrument van het buitenlandse beleid voor vredesoperaties, was vooralsnog ook geen sprake. De SANDF is de naam van de Zuid-Afrikaanse strijdkrachten sinds de nationale verkiezingen in 1994 en het aanvaarden van een nieuwe constitutie.

* De auteur is verbonden aan het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael'.

¹ Zie voor een kort historisch overzicht: Anthony Butler, *Contemporary South Africa*, Palgrave Macmillan, 2004, pp. 5-29.

De SANDF op oefening

(Foto: W.S.M. Calmeyer Meijburg)

De SANDF kwam in de plaats van de *South African Defence Force* (SADF), die op 27 april 1994 om middernacht had opgehouden te bestaan. Hieraan waren sinds 1990 onderhandelingen voorafgegaan met de Umkhonto we Sizwe (MK), de militaire arm van de ANC.² De SANDF bestond de eerste jaren uit een lappendeken van groeperingen met verschillende politieke en militaire achtergrond en ongelijkwaardige niveaus van training en professionalisme.

Het betrof hier behalve personeel van de SADF en de MK, ook strijdkrachten van de voormalige thuislanden (Transkei, Bophutatswana, Venda en Ciskei) en van voormalige guerilla-bewegingen. Er moest een selectie plaatsvinden uit 90.000 personen van de SADF, 28.000 van de MK en andere anti-apartheidsgroepen, en 11.000 van de zogenoemde 'thuislanden'-legers.³

In 1994 werden reeds negen generaals benoemd die niet tot de SADF hadden

behoord, maar die echter eerst nog de vereiste opleidingen moesten volgen alvorens hun functie daadwerkelijk te kunnen uitoefenen. Dit gold onder meer voor de toekomstige chef defensiestaf en twee territoriale commandanten. De integratie vond zoveel mogelijk plaats binnen de structuur en ervaringen van de SADF.

Het proces van militaire integratie, dat in 2003 werd voltooid, stond onder begeleiding van een *British Military Advisory and Training Team* (BMATT). In maart 1995 richtte Zuid-Afrika tevens een nieuw ministerie van Defensie op, om zowel een effectieve controle op de strijdkrachten als 'transparantie in militaire aangelegenheden' te verzekeren.

De SANDF bestaat uit vier krijgsmacht-delen, namelijk landmacht, luchtmacht, marine en militaire gezondheidsdienst.

Reducties van het defensiebudget

Het defensiebudget werd in de periode 1990-1999 meer dan gehalveerd.⁴ Hiervoor is een aantal verklaringen.

In de eerste plaats trokken Zuid-Afrikaanse troepen zich na het einde van de Koude Oorlog terug uit Angola en Namibië. In de tweede plaats nam door de politieke hervormingen en de verkiezingen in april 1994 het politiek geweld aanzienlijk af. De SADF had namelijk ook een belangrijke rol vervuld op het gebied van interne veiligheid.

Ten derde verslechterde de Zuid-Afrikaanse economie na 1989 op dramatische wijze. In de vierde plaats was minder budget noodzakelijk door een herstructurering en rationalisering van het defensieapparaat. De strijdkrachten werden doelmatiger ingericht en de dienstplicht van twee jaar voor blanken werd afgeschaft.

Daarnaast werd een aantal militaire bases gesloten en werden er installaties opgeheven en/of kleiner gemaakt.

Interventie in Lesotho

De eerste grote operatie van de SANDF in het buitenland was geen succes. Operatie *Boleas*, die de Zuid-Afrikaanse strijdkrachten in september 1998 onder auspiciën van de *Southern African Development Community* (SADC) uitvoerden, had ten doel een opstand van het leger te beëindigen in het geheel door Zuid-Afrika omsloten koninkrijk Lesotho.

Een 600 man sterke Zuid-Afrikaanse eenheid werd ontplooid (later versterkt door 200 militairen uit Botswana) om controle uit te oefenen op de grens tussen Zuid-Afrika en Lesotho. Daarnaast moest de SANDF een stabiele en veilige situatie creëren, die zou moeten leiden tot het voeren van onderhandelingen.⁵

De operatie was grotendeels een debâcle, waarbij veel militaire en burgerslachtoffers vielen. Dit was vooral te wijten aan de SANDF, die beneden de sterkte en weinig ervaren was. Bovendien beschikte de SANDF over slechte inlichtingen, waardoor ze

2 Mark Shaw, 'Negotiating Defence for a New South Africa', in: Jakkie Cilliers & Markus Reichardt (eds), *About Truth, The Transformation of the South African Military and Intelligence*, The Institute for Defence Policy, Johannesburg, november 1995, pp. 9-35.

3 Len Le Roux, 'The post-apartheid South African military: Transforming with the nation', in: Martin Rupiya (ed.), *Evolutions & Revolutions, A Contemporary History of Militaries in Southern Africa*, Institute for Security Studies, Cape Town, oktober 2005, p. 254.

4 Peter Batchelor, Paul Dunne and Guy Lamb, 'The Demand for Military Spending in South Africa', in: *Journal of Peace Research*, Vol. 39, no. 3, 2002, pp. 342-345.

5 Theo Neethling, 'Conditions for Successful Entry and Exit: An Assessment of SADC Allied Operations in Lesotho', *Monograph* No 44, Centre for Military Studies, University of Stellenbosch, februari 2000.

**Milliped ('Duisendpoot'):
een reeks loodzware karretjes
met verschillende spoorbreedten
om mijnen te ruimen**

(Foto: W.S.M. Calmeyer Meijburg)

een onverwacht grote tegenstand ontmoette.

De operatie kreeg veel negatieve publiciteit in de Zuid-Afrikaanse media die vonden dat de mogelijkheden voor een politieke oplossing nog niet waren uitgeput. Maar ook het besluitvormingsproces kreeg veel kritiek. Zo was onder meer het ministerie van Buitenlandse Zaken niet geraadpleegd en was het parlement niet ingelicht. Het besluit tot de interventie was genomen door de waarnemend president, Mangosuthu Buthelezi, bij afwezigheid van president Nelson Mandela en zijn plaatsvervanger, Thabo Mbeki.⁶

Koerswijziging

Zuid-Afrika kreeg aan het eind van de jaren negentig steeds meer verzoeken om in Afrikaanse crises te assisteren, te interveniëren en te bemiddelen. De toenmalig secretaris-generaal van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid (OAU), Salim Ahmed Salim, maakte tijdens een bezoek aan Zuid-Afrika in december 1998 duidelijk dat hij teleurgesteld was over de Zuid-Afrikaanse terughoudendheid om een meer actieve rol te spelen bij het oplossen van conflicten in Afrika.

Na de meer idealistische politiek van president Mandela deed met de in 1999 aangetreden technocratische president Mbeki echter *Realpolitik* als dominante trend in het buitenlands en veiligheidsbeleid zijn intrede.⁷ Mbeki zag in dat stabiliteit in de regio voor Zuid-Afrika zowel een economisch als nationaal veiligheidsbelang diende en hij stapte over op een meer assertief multilateraal buitenlands beleid, waarbij de invloed van intellectuelen, academici en NGO's zienderogen afnam.

Mbeki bemiddelde op succesvolle wijze bij het beëindigen van de burgeroorlog in Burundi, evenals in Soedan en Liberia. Daarnaast speelde hij een belangrijke rol bij de oprichting van het *New Partnership for Africa's Development* (NEPAD) en de transformatie van de OAU in de Afrikaanse Unie (AU) in 2002.⁸

'White Paper'

Inmiddels was het besef gegroeid dat Zuid-Afrika als onderdeel van zijn buitenlands en veiligheidsbeleid een substantiële bijdrage aan vredesoperaties in Afrika moest leveren. Nog voor het aantreden van Mbeki, was in 1998 een *White Paper* over defensie door de regering goedgekeurd. Dit beleidsdocument was de uitkomst van een twee jaar durende discussie tussen vertegenwoordigers van verschillende departementen – waaronder Buitenlandse Zaken en Defensie – en personen uit de academische wereld en civiele maatschappij.⁹

Het document constateerde dat er geen directe militaire dreiging voor

het Zuid-Afrikaans grondgebied bestond. Door de SANDF zich meer op vredesoperaties te laten richten, zou Zuid-Afrika zijn politieke invloed en prestige op het Afrikaanse continent kunnen vergroten.

De besluitvorming over deelname aan vredesoperaties door Zuid-Afrika berust sindsdien op een aantal beginselen dat sterk doet denken aan het Toetsingskader dat het Nederlandse kabinet hanteert voor vredesoperaties. Zo moet er sprake zijn van een nationaal belang en een duidelijk en uitvoerbaar mandaat. Ook moeten er voldoende eenheden beschikbaar zijn en dient er een exit-strategie te zijn afgesproken.

De bijdragen van Zuid-Afrika aan vredesmissies kan naast militairen ook bestaan uit civiele politie en civiele experts.

Deelname aan vredesoperaties is in de praktijk de belangrijkste taak van de SANDF geworden. Zuid-Afrika is inmiddels van de Afrikaanse landen na Ethiopië, Ghana en Nigeria, met zo'n

6 Vanessa Kent and Mark Malan, 'Decisions, Decisions: South Africa's foray into regional peace operations', *Occasional Paper* 72, Institute for Security Studies, Cape Town, april 2003, pp. 3-4. (<http://www.issafrica.org/Pubs/Papers/72/Paper72.html>)

7 Chris Alden and Garth le Pere, 'South Africa's Post-Apartheid Foreign Policy – from Reconciliation to Revival?', *Adelphi Paper* 362, IISS, London, 2003, pp. 27-37.

8 Ron Ton, 'Van ostracisme naar isolement?', De internationale positie van Zuid-Afrika, 1994-2005', in: *Internationale Spectator*, jaargang 59, nr. 7/8, juli/augustus 2005, p. 433.

9 Theo Neehling, 'The Defence Force and Peacekeeping: Linking Policy and Capacity', in: *Scientia Militaria*, number 2, 2003, pp. 135-148.

2.000 militairen de vierde troepenleverancier aan VN-operaties.

De meeste Zuid-Afrikaanse militairen zijn ingezet in de vredesoperaties in Burundi en de Democratische Republiek Congo. Zuid-Afrikaanse civiele politie werd voor het eerst in februari en maart 2005 uitgezonden naar Darfur als onderdeel van een AU-missie.¹⁰

Machtswisseling in de militaire top

In hetzelfde jaar van publicatie van het *White Paper* vond ook een machtswisseling plaats in de top van de SANDF.¹¹ In begin 1998 overhandigde de chef van de SANDF, de blanke generaal Meiring, een rapport aan president Mandela, waarin gewag werd gemaakt van een samenzwering tegen de regering.

Personen die betrokken zouden zijn bij de samenzwering waren onder meer de beoogde opvolger van generaal Meiring, luitenant-generaal Siphiwe Nyanda, en andere prominente – uit de voormalige militaire vleugel van de ANC afkomstige – officieren binnen de SANDF.

De aantijgingen waren uit een bron binnen de defensie-inlichtingendienst afkomstig, zonder dat deze met andere inlichtingendiensten waren geverifieerd. Nadat een onderzoekscommissie de bevindingen in het rapport naar het rijk der fabelen had verwezen, diende Meiring – wiens contract in 1999 zou aflopen – zijn ontslag in en werd opgevolgd door generaal Siphiwe Nyanda.

Ook de chef-staf van de landmacht en van de defensie-inlichtingendienst moesten het veld ruimen. Een verscheidenheid aan zwarte officieren, die inmiddels de noodzakelijke opleidingen hadden gevolgd, werden geplaatst op belangrijke commando- en staffuncties.

De machtsverschuiving betekende het einde van de 'oude garde' in de SANDF. Het betrof hier officieren die tijdens het bewind van president P.W. Botha hoog in de militaire hiërarchie waren opgeklommen.

Een Impalagevechtsvliegtuig

(Foto: W.S.M. Calmeyer Meijburg)

Onder: een in Duitsland gebouwd MEKO A200 korvet

(Foto: W.S.M. Calmeyer Meijburg)

Wapenaankopen

In het kader van de modernisering van de SANDF nam de Zuid-Afrikaanse regering in 1999 een omstreden besluit tot de aankoop van een pakket van wapensystemen, bestaande uit 28 Zweedse Gripen-gevechtsvliegtuigen, 24 Hawk-gevechtstrainingsvliegtuigen, 4 Duitse corvetten en 3 onderzeeboten en 30 Italiaanse Augusta 109 helikopters.¹²

Ten tijde van het ondertekenen van het contract vertegenwoordigde dit een waarde van 4,8 miljard dollar (in 2005 bedroeg het defensiebudget 3,4 miljard dollar). Deze aankopen leidden tot heftige discussie en verdeeldheid. Had Zuid-Afrika wel zo'n grote en geavanceerde krijgsmacht nodig? Kan het land zich wel de kosten van het project veroorloven? Kent de regering wel de werkelijke kosten van het project, omdat de kosten die de

¹⁰ Zie voor vredesoperaties van de SANDF, Immaculate Motsi, 'Peace Support Missions: Opportunity or Risk?', *Electronic Briefing Paper*, No. 22, Centre for International Political Studies, University of Pretoria, 2005; Yvonne Kasumba, 'Keeping the Peace: South Africa, the New Kid on the Block', in: *International Peacekeeping: The Yearbook of International Peace Operations*, Volume 10, Koninklijke Brill, Leiden, 2006, pp. 98-101; en Peter Kagwanja, 'Power and Peace: South Africa and the Refurbishing of Africa's Multilateral Capacity for Peacemaking', in: *Journal of Contemporary African Studies*, 24, 2, May 2006, p. 159-185.

¹¹ Rocky Williams, 'Integration or Absorption, The creation of the South African National Defence Force, 1993 to 1999', in: *African Security Review*, Vol 11, No 2, 2002, pp. 3-4. (<http://www.issafrika.org/Pubs/ASR/11No2/Williams.html>)

¹² David Botha, 'The Arms Deal Controversy', in: *African Security Review*, Vol 12, No 3, 2003. (<http://www.iss.co.za/pubs/ASR/12No3/C2.html>)

Een Casspir gepantserd infanterievoertuig

(Foto: W.S.M. Calmeyer Meijburg)

regering noemt steeds variëren? Is het onderhandelingsproces en het tekenen van de contracten wel eerlijk verlopen? Was er sprake van corruptie en is daar tegen opgetreden?¹³

Inmiddels blijkt dat de onderhoudskosten van deze geavanceerde wapens niet alleen bijzonder hoog zijn, maar dat er ook onvoldoende gekwalificeerd personeel in de SANDF beschikbaar is. Nadat het grootste deel van dit wapenpakket in 2008-2009 zal zijn betaald, wordt er geïnvesteerd in de modernisering van de gevechtsvoertuigen van de landmacht.

Het betreft hier 264 geavanceerde infanterie-gevechtsvoertuigen en een nieuw gepantserd personeelsvoertuig. Inmiddels heeft Zuid-Afrika ook de eerste aanbesteding gedaan voor de aankoop van tussen de acht en veertien A400M transportvliegtuigen, die tussen 2010 en 2014 worden geleverd, ter vervanging van de C-130B's.¹⁴

Personeel

Op personeelsgebied zijn in de SANDF drastische reducties doorgevoerd. Al eerder was in de SADF de dienstplicht

– die alleen voor blanken bestond – in de periode 1989-1992 afgeschaft. De tweejarige dienstplicht kende een piek van niet minder dan 100.000 dienstplichtigen.

Het beroepspersoneel is van 140.000 in 1994 teruggebracht tot zo'n 76.000 (onder wie ruim 17.000 vrouwen) in 2005.¹⁵ Daarnaast zijn er nog zo'n 60.000 reservisten. De raciale verdeling (cijfers 1 april 2005) is 63.09 procent Afrikanen, 22.96 procent blanken, 12.64 procent kleurlingen en 1.03 procent Indiërs.

Deze verdeling komt vrijwel overeen met het officiële streven van de regering. De verdeling over de rangen vertoont echter een ander beeld. Het hogere kader bestaat uit 38 procent Afrikanen, 55.6 procent blanken, 2.3 procent kleurlingen en 3.6 procent In-

diërs. Ook het middenkader kent met 65 procent het grootste percentage blanken, tegenover 26 procent Afrikanen, 7 procent kleurlingen en 2 procent Indiërs.

De ongeschoolde militairen tellen slechts 0.32 procent blanken, tegenover 83.13 procent Afrikanen, 16.48 procent kleurlingen en 0.04 procent Indiërs. Hoewel de regering een actief beleid voert om blanken ook voor het lagere niveau te recrutereren, is hiervoor weinig belangstelling. De concurrentie van het bedrijfsleven speelt hierbij een belangrijke rol.

Het reservistenbeleid staat ook op de helling. De talrijke reservisten waren tot 2003 grotendeels als territoriale militia in 183 eenheden verdeeld, met als voornaamste taak de Zuid-Afrikaanse politie te ondersteunen. President Mbeki kondigde in zijn *State of the Nation*-speech op 8 januari 2003 echter aan dat alle territoriale militia in een periode van zes jaar zouden worden ontbonden en dat hun verantwoordelijkheden overgaan naar de politie.

Zowel het *White Paper* als de *Defence Review* was uitgesproken over de rol van de SANDF op het gebied van interne veiligheid. Alleen onder zeer uitzonderlijke omstandigheden, wanneer de politie over onvoldoende

De SANDF telt ruim 17.000 vrouwen (Foto: W.S.M. Calmeyer Meijburg)

¹³ Beschuldigingen van corruptie leidde onder meer tot het aftreden van plaatsvervangend president, Jacob Zuma, op 14 juni 2005.

¹⁴ *The Military Balance 2006*, The International Institute for Strategic Studies, Londen, May 2006, pp. 350-351.

¹⁵ Deze data zijn grotendeels ontleend aan *Annual Report 2004/2005*, Department of Defence, Republic of South Africa, 2005, pp. 8-31.

capaciteit beschikt om de openbare veiligheid te waarborgen, mogen de strijdkrachten de politie ondersteunen.

Wanneer de strijdkrachten hun structurele interne politierol niet zouden afstoten, bestaat de vrees van een mogelijke politisering van de strijdkrachten vanwege hun inzet in politiek beladen situaties.

Defensie-industrie

De Zuid-Afrikaanse defensie-industrie is ook niet aan de gevolgen van de nieuwe politieke situatie in het land ontkomen en is grondig verkleind en gestroomlijnd.¹⁶

De wapenindustrie vindt er haar oorsprong in de Tweede Wereldoorlog, toen een variëteit aan wapens in grote aantallen werd geproduceerd.

De industrie werd na de oorlog ontmanteld, maar werd weer opgericht in de jaren zestig, toen Zuid-Afrika vanwege de apartheidspolitiek in een toenemend isolement kwam te verkeren.

Tussen 1961 en 1989 groeide de wapenindustrie snel, vanwege de externe dreigingen voor het apartheidregime die de regering onderkende. Zuid-Afrika raakte – direct en indirect – verwickeld in de regionale conflicten in Angola, Namibië, Mozambique en het toenmalige Rhodesië. Vooral vanwege de VN-wapenembargo's in 1964 (vrijwillig) en 1977 (verplicht voor VN-lidstaten) ondernam de regering stappen om een onafhankelijke wapenindustrie op te richten.

Wapensystemen

Armaments Cooperation of South Africa (ARMSCOR) werd opgericht als een wettelijke corporatie, die geheel zelfstandig het wapenbeleid kon bepalen en daardoor niet gehinderd

werd door de vele bureaucratische beperkingen die gewoonlijk van toepassing zijn op een overheidsdepartement.

Tegen het eind van de jaren tachtig beschikte Zuid-Afrika over een substantiële defensie-industrie, die producten en uitrusting maakte die ontwikkeld waren om in het moeilijke terrein in de regio te gebruiken. De defensie-industrie wist een verscheidenheid aan geavanceerde wapensystemen, zoals gevechtsvliegtuigen, helikopters, raketten, pantservoertuigen en oorlogsschepen te produceren. Zuid-Afrika werd toen tevens een belangrijke wapenexporteur.

G6 155 mm veldgeschut (Foto: W.S.M. Calmeyer Meijburg)

De defensie-industrie verschaftte op haar hoogtepunt werk aan zo'n 155.000 personen; ongeveer 8.3 procent van het totaal aantal werknemers in de Zuid-Afrikaanse industrie. Na het einde van de Koude Oorlog en die van het apartheidregime bestond er geen behoefte meer aan een sterke krijgsmacht. Officieel werd het beleid van 'zelfredzaamheid' verlaten.

De investeringen in wapens daalden met zo'n zestig procent. Een belangrijk deel van de wapenindustrie werd afgebouwd. Bovendien had de opheffing van het VN-wapenembargo in 1994 tot gevolg dat de buitenlandse

defensie-industrie in Zuid-Afrika kon gaan tenderen. Zuid-Afrika importeert thans meer dan zeventig procent van zijn benodigde militaire materieel en uitrusting.

Na de herstructurering van de defensie-industrie valt ARMSCOR onder het ministerie van Defensie en is als agentschap belast met de materieelverwerving voor de SANDF. De wapenindustrie, Denel, is staatseigendom en valt thans onder het ministerie van Publieke Ondernemingen. Denel kampt echter met grote financiële problemen. Om te overleven zal ze meer samenwerking moeten zoeken met buitenlandse partners.¹⁷

Nucleaire wapens

Zuid-Afrika heeft enige jaren over kernwapens beschikt. Toenmalig president Vorster besloot in 1974 als antwoord op de gepercipieerde dreiging van het communisme in Afrika, kernwapens te laten maken. In de jaren tachtig werden met steun van Israël kernwapens ontwikkeld en geproduceerd.

Toen de regering in 1988 besloot het programma te beëindigen en de kernwapens te ontmantelen beschikte Zuid-Afrika over zes complete kernwapens en één onder constructie. Zuid-Afrika werd hiermee het eerste

16 David Botha, 'South Africa's Defence Industry, Charting a New Course?', in: *Occasional Paper 78*, Institute for Security Studies, Cape Town, september 2003.

17 'Arms and the man, Can Denel's new boss secure the arms company a future?', in: *The Economist*, 16 June 2005.

land in de wereld dat vrijwillig zijn nucleaire wapens opgaf en in 1991 toetrad tot het Non-Proliferatie Verdrag (NPV).

Nadat in augustus 1994 het Internationaal Atoom en Energie Agentschap (IAEA) de ontmanteling van de kernwapens en het gebruik van nucleaire energie voor vreedzame doeleinden naar tevredenheid had geïnspecteerd, mocht Zuid-Afrika zich als volledig lid aansluiten bij de *Nuclear Suppliers Group* (NSG) in april 1995.

Zuid-Afrika speelde vervolgens een leidende rol bij de totstandkoming van de *African Nuclear Weapons Free*

Para-opleiding bij de SANDF (Foto: W.S.M. Calmeyer Meijburg)

Zo meldde een briefing aan de defensiecommissie in het parlement een paar jaar geleden dat de SANDF van de

is verbonden. Dit om de raciale diversiteit in de hoogste rangen te verbeteren.¹⁹

Super Puma-helicopters (Foto: W.S.M. Calmeyer Meijburg)

Zone Treaty (het verdrag van Pelindaba) in 1996, waarvan het in 1997 een van de eerste leden werd. Zuid-Afrika ondertekende het *Comprehensive Test Ban Treaty* in 1996 en ratificeerde het verdrag in 1999.

Problemen

Hoewel het ambitieniveau van de Zuid-Afrikaanse regering om de SANDF in te zetten als onderdeel van het nieuwe buitenlands beleid vrij hoog is, kampen de strijdkrachten met personele, materiële en financiële problemen.

76.000 militairen slechts één operationele brigade van 3.000 man kon inzetten.¹⁸ Meer dan de helft van de soldaten was medisch ongeschikt voor uitzending. Reservisten van de landmacht hadden al bijna vier jaar niet meer geoefend, waardoor het moreel een dieptepunt had bereikt.

Het defensieapparaat was bovendien topzwaar. Op iedere 300 militairen was er één generaal, terwijl in de Verenigde Staten de verhouding één op 1.650 is. Een van de verklaringen hiervoor is dat er door politieke interventie vele functies zijn gecreëerd waaraan de rang van brigade-generaal

Andere rapporten melden ook een ernstig tekort aan piloten en marine-officieren, vanwege de vervanging van officieren uit de voormalige SADF door officieren van de voormalige bevrijdingsbewegingen. Daarnaast heeft veel goed getraind en gekwalificeerd personeel de SANDF verlaten. Er is ook sprake van een slechte discipline, die verergerd is door raciale spanningen. Bij de landstrijdkrachten is de gemiddelde leeftijd in de lagere rangen tussen de 32 en 36 jaar, hetgeen volgens militaire normen te hoog is om te worden ingezet voor militaire operaties.

Ook is er nog het grote probleem van het militair personeel dat met HIV/AIDS is besmet.²⁰ De landmacht schat dat het 17 tot 23 procent van het personeel betreft. Aangezien vanwege constitutionele redenen een test op HIV/AIDS niet verplicht is, wordt getwijfeld aan de betrouwbaarheid ervan. Onafhankelijke rapporten melden zelfs een percentage van zestig, bij sommige eenheden zelfs negentig procent.

18 Greg Mills and David Williams, 'From Warfare to Welfare and Back?', Part II – Readiness and the Challenges Ahead', in: *RUSI Journal*, April 2004, p. 28.

19 Ibid, p. 28.

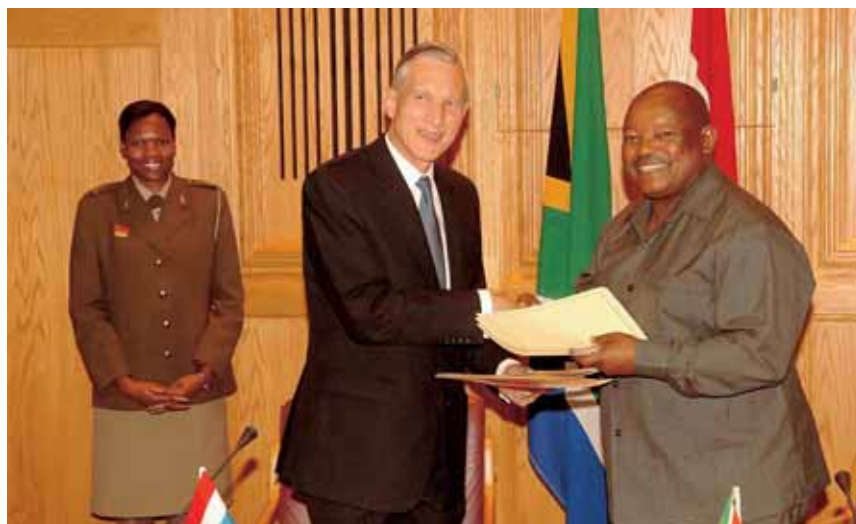
20 Lidy Heinecken, 'Facing a Merciless Enemy: HIV/AIDS and the South African Armed Forces', in: *Armed Forces & Society*, Vol.29, No. 2, Winter 2003, pp. 281-300.

Rooikat-verkenningvoertuig

(Foto: W.S.M. Calmeyer Meijburg)

Minister Bot stelt 5 miljoen euro aan minister van Defensie Lekota beschikbaar in oktober 2005, voor reïntegratieactiviteiten van de SANDF ten behoeve van de ex-rebellen in Oost-Congo

(Foto: Nederlandse Ambassade te Pretoria)

Op materieelgebied waren er tot voor kort van de 168 Olifant-tanks er slechts vier operationeel en van de 242 Rooikat-pantserwagens slechts acht. Daarnaast is er vanwege geldgebrek het nodige materieel en uitrusting uit dienst genomen.

Tot slot is er een discrepantie tussen het defensiebeleid en het defensiebudget. Zo gaat de toenemende deelname aan vredesmissies de beschikbare middelen (defensiebudget 2006: 3,8 miljard dollar) te boven, waardoor

de balans tussen taken en middelen is verstoord. Bovendien is de omvang van de ondersteunende structuren en de ranginflatie disproportioneel ten opzichte van de operationele middelen.²¹

Resumerend, doen al deze problemen tezamen toch vragen rijzen over de inzetbaarheid en de gevechtskracht van grote delen van de SANDF.

Nederland en Zuid-Afrika

Tot slot mag de toenemende samenwerking tussen Nederland en Zuid-Afrika op veiligheids- en defensiegebied niet onvermeld blijven. In het kader van het Nederlandse Afrika-beleid, beschouwt ons land Zuid-Afrika als een stabiele en betrouwbare partner op het continent.

Zowel bij Buitenlandse Zaken als Defensie ontstond dan ook de behoefte om een defensieattaché in Zuid-Afrika te stationeren. Buitenlandse Zaken constateerde dat Zuid-Afrika een actieve rol als vredesbewaarder op het Afrikaanse continent is gaan spelen, en Defensie onderkende een leemte – buiten het NAVO-verdragsgebied – in deze hoek van de wereld, die moest worden opgevuld.²²

Nederland heeft Zuid-Afrika al een paar keer financieel ondersteund op het gebied van vrede en veiligheid. Zo werd in 2002 bijna 300.000 euro beschikbaar gesteld voor Zuid-Afrikaanse troepen in *United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo* (MONUC) voor aanvullende communicatieapparatuur.

Een ander voorbeeld is de renovatie door Zuid-Afrikaanse militairen van twee militaire kampen in het oosten van de Democratische Republiek Congo, waarvoor het Nederlandse ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking 5 miljoen euro beschikbaar stelde.

Momenteel onderzoeken Defensie en Buitenlandse Zaken zowel in Nederland als in Zuid-Afrika de mogelijkheden om de ad-hoc samenwerkingen te vervangen door een strategisch partnerschap. Voor Nederland liggen de mogelijkheden voor concrete militaire samenwerking onder meer op het gebied van opleiding en training.